

Wandeling 4 mei. Amsterdam door! Gijs en Floor. Route: Dam/ Jordaan/ Leidse Plein/ Weteringcircuit/ Plantagebuurt.

4 mei is de dag waarop we niet vergeten. In herinnering en ter nagedachtenis aan de slachtoffers voert deze wandeling langs de Amsterdamse Oorlogsmonumenten. Een wandeling die indruk maakt, die je op elke dag van het jaar kunt doen, maar op 4 mei in het extra bijzonder. Overal liggen bloemen en herdenken mensen individueel. Omdat de stad veel monumenten kent, is de wandeling nooit volledig; vul aan, loop om en herdenk. Er zijn nog zoveel andere plekken waar ook herdacht kan worden, maar wij zijn graag jaarlijks op de Apollolaan, op de Dam of bij De Gevallen Hoornblazer.

1. Het Nationaal Monument (1956) is ter nagedachtenis aan alle Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog door oorlogshandelingen zijn omgekomen. Het monument is ontworpen door architect J.J.P. Oud, kunstenaars J.A. Rädecker (pilaar en beelden), J.W. Rädecker (leeuwen) en P. Grégoire (reliëfs in de muur). Het monument verbeeldt de oorlog: de vier geboiede mannen symboliseren de ellende, de twee mannen aan de zijkant van de pilaar verbeelden het verzet, de honden drukken smart en trouw uit en de vrouw, kind en duiven de overwinning, vrede en nieuw leven. De gedenkmuur achter de beeldengroep omvat twaalf urnen met aarde van fusillade- en erebegravingplaatsen uit de provincies en de 22 erevelden uit het voormalig Nederlands-Indië. Voor de urnen uit de provincies bevinden zich de provinciewapens en voor de urn uit Nederlands-Indië bevindt zich het wapen van het Koninkrijk der Nederlanden. In deze rij ontbreekt de urn voor de Antillen; ook op Aruba en Curaçao verkeerde men in staat van oorlog door de doorvoerbelangen op het gebied van olie, weliswaar op een andere schaal maar ook hier vielen slachtoffers. De lobby voor een Antillen-urn loopt. Op de Dam bevinden zich nog zeven andere monumenten waaronder twee voor de gevallenen van de schietpartij op 7 mei 1945, een herdenkingsplaquette bij de Bijenkorf en een raam in de Nieuwe kerk.
2. Via de Nieuwe Kerk verlaten we de Dam. Aan de achterkant ligt Hotel Die Port van Cleve (Nieuwezijds Voorburgwal 178-180) waar een plaquette is aan gebracht ter herinnering aan de hongerwinter en de miljoenen maaltijden die hier en op 15 andere plaatsen werden voorbereid. Deze plaquette is ook op andere locaties van gaarkeukens in de stad aangebracht, zoals bij de Heineken- en Amstelbrouwerij (nu AMFI).
3. Op de hoek Singel/Raadhuisstraat is in de hal van het voormalig postkantoor een monument verstopt ter herinnering aan de oorlogsgevallenen onder het postpersoneel. Men kan binnen in de hal links een moment stilstaan
4. Aan de overzijde van de Raadhuisstraat bij Keizersgracht nr. 177 hangt aan de gevel van het hoofdgebouw van de Coymanshuizen een marmeren plaquette ter nagedachtenis van de leerlingen van de "Eerste Amsterdamsche Vijfjarige HBS-B" die tijdens de Tweede Wereldoorlog het leven lieten.
5. Daartegenover ligt het Homomonument, in 1987 ontworpen door de Nederlandse kunstenaar Karin Daan. Het is op de roze driehoeken het hele jaar door een drukte van belang; velen komen hier herdenken of de emancipatie vieren. Het monument herinnert niet alleen aan de onderdrukking van homoseksuelen, maar heeft ook het doel om toekomstige generaties te inspireren bij de strijd tegen discriminatie. Karin Daan vertelde in een interview dat de chauffeurs van de taxistandplaats eigenlijk ook de bewakers zijn van de driehoeken. Een mooie rol met hun standplaats zo midden in het monument.
6. Via de Westermarkt kom je op de Prinsengracht met op nr. 263 het beroemde Achterhuis, waarin Anne Frank en haar familie in 1942 onderdoken. Het huis en de aanbouw vormen nu een museum waar jaarlijks meer dan een miljoen bezoekers worden ontvangen, lesmateriaal wordt ontwikkeld en onderzoek wordt gedaan. Het achterhuis en het dagboek van Anne Frank zijn beiden een van de meest levendige monumenten ter herinnering aan de gruwelijkheden van de oorlog.
7. We lopen door langs de Prinsengracht naar de kerk op de Noordermarkt. De plaquette aan de gevel van de Noorderkerk herinnert aan de bijeenkomst op 24 februari 1941, waarbij leden van de Nederlandse Communistische Partij opriepen tot een protestactie. Samen met een drietal incidenten waarbij Duitsers en of NSB'ers gewelddadig optraden, leidde deze bijeenkomst de volgende dag tot de Februaristaking. Met het gedenkteken worden, behalve de oproer, tevens alle Jordaanbewoners herdacht die door de Duitse bezetter zijn weggevoerd en omgebracht.
8. We komen via de andere zijde van de Prinsengracht terug naar de Bloemgracht, waar op nr. 82 waar een plaquette herinnert aan de drie stadsgenoten die op 25 april 1945 zijn omgebracht. Bloemgracht 82 was een ontmoetingsplek voor deze leden van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten en de Raad van Verzet.
9. We lopen verder naar de rand van de Jordaan tegenover de Elandsgracht naar het Hoofdbureau van Politie aan de Marnixstraat. In de hal is een gedenksteen aangebracht met in reliëf twee figuren die samen een zwaard omhooghouden. De steen herdenkt politiemannen die in verzet kwamen. De politie van Nederland moest tijdens de bezetting ook voor de bezetter werken en in Amsterdam deed de politie actief mee bij de razzia's. Dit monument is alleen voor de politie te bereiken, maar als je door de ruit kijkt, zie je bij de receptie de steen.
10. Verderop in de Marnixstraat slaan we af bij de Nieuwe Passeerderstraat om stil te staan bij het monument door Hendrik Dannenberg, op de gevel van de oude turnhal waar omgekomen Joodse sporters worden herdacht.
11. Terug in de Marnixstraat zien we bij het huidige DeLaMar Theater een beeld van Hildo Krop voor de vijf verzetsmensen die hier op 6 januari 1945 zijn gefusilleerd. Deze vergelding volgde op een aanval die was gepleegd op NSB'ers die werkten in deze toenmalige Spieghelschool, waar in de winter van 1944-1945 het aanmeldingsbureau voor de beruchte 'Arbeitseinsatz' was gehuisvest. Op de foto staat Arthur van Schendel. Hij staat stil bij het monument bij het Nieuwe de la Mar omdat zijn moeder hier getuige was van de wraakoefening; als kind kwam hier altijd met zijn ouders op 4 mei om te herdenken.
12. We lopen langs ITA (de Stadsschouwburg) waar in de foyer een driedelige plaquette herinnert aan het kunstenaarsverzet. Aangezien je deze niet kunt zien van buiten, steken we het Leidseplein over. Net voorbij De Balie (Kleine Gartmanplantsoen) staan we stil bij de gedenksteen voor het voormalig Huis van Bewaring waar de 20.000 à 30.000 politieke gevangenen van de

Sicherheidsdienst en de Gestapo worden herdacht. Zij werden hier vastgehouden voordat ze op transport gingen naar een concentratiekamp of fusillade.

13. Iets verderop treffen we het monument voor de gefusilleerde politieke gevangenen bij de voormalige gevangenis aan t Leidseplein (Max Euweplein) De tranen voor het verzet van Bernard Heesen op de plaquette symboliseren het leed dat de Tweede Wereldoorlog heeft voortgebracht.

14. Het volgende monument is 'De Gevallen Hoornblazer' en ligt aan het Weteringsplantsoen tegenover de Stadhouderskade. Op deze plaats wordt eerbetoon gebracht aan de 36 politieke gevangenen die hier op 12 maart 1945 bij wijze van represaille zijn gefusilleerd. Deze fusillade werd uitgevoerd na de ontdekking van het hoofdkwartier van de verzetsgroep van Jacoba van Tongeren waarbij een knokploegleider zich verzette tegen de inval. Jacoba van Tongeren, een van de grote verzetsvrouwen in Nederland die met geheime codes de illegale bonnendistributie in Amsterdam organiseerde, was een mythe in het verzet, slechts bekend als 'juffrouw 2000' of 'de bonnenkoningin'. Zij zweeg ook na de bevrijding over haar rol en werd niet bij de wederopbouw betrokken. In tegenstelling tot haar mannelijke evenknieën die wel complimenten kregen. Nu er een biografie is verschenen, zal er ook een monument komen. Sinds 2015 draagt een brug van Piet Kramer in de Burgemeester Fockstraat in Slotermeer haar naam. In Slotermeer worden in het bijzonder 'vergeten' vrouwelijke verzetshelden geëerd.

15. Iets voorbij De Gevallen Hoornblazer, aan het Weteringcircuit, ligt, een van de meest zichtbare herdenkingsmonumenten, het Van Randwijk-monument ter herinnering aan de verzetsheld Henk van Randwijk, leider van een verzetsgroep en medeoprichter van het verzetsblad en latere weekblad Vrij Nederland. De tekst op het monument, "Een volk dat voor tirannen zwicht..." is de slotregel van Van Randwijks gedicht 'Bericht aan de levenden' welke hij schreef in een gedicht voor de erebegraafplaats in Bloemendaal. Voor deze locatie aan het Weteringcircuit werd ook lobby gevoerd om het Nationale Monument te plaatsen. Bierbrouwer Heineken zamelde geld in en zorgde voor een ontwerp, maar het stadsbestuur besloot toch om de Dam te reserveren.

Vanaf het Wetering circuit kunt u doorsteken naar punt 18- wij liepen via de Pijp omdat ook buiten de Stadhoudersring veel herdacht wordt en het pijnlijke incident in de IJssalon het eerste slachtoffer eiste in bezettingstijd.

16. Aan de overkant van de Stadhouderskade lopen we De Pijp in naar de Van Ostadestraat 201-203. Hier zit aan de school het monument voor de Joodse leerlingen en docenten van de Herman Elteschool die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn vermoord.

17. De Derde Daltonschool verzorgt deze gedenkplaats, net als de plaquette op de Van Woustraat ter hoogte van nummer 149. Aan deze gevel van de voormalige 'IJssalon Koco' worden de Duits-Joodse vluchtelingen Ernst Cahn en Alfred Kohn, de twee eigenaren van de IJssalon, herdacht. Zij vormden een knokploeg waarmee ze verzet pleegden toen de Duitse politie binnenviel. Cahn was de eerste burger in Nederland die op 3 maart in 1941 door een vuurpeloton van de bezetter werd doodgeschoten. De overval op de IJssalon en de represailles die volgden, droegen bij aan de Februaristaking.

18. De volgende stop valt weer binnen de stadhoudersring, we lopen de van Woustraat uit naar het Frederiksplantsoen tegenover De Nederlandse Bank waar de kunstenaar Fernando Sánchez Castillo de bronzen boomtakken voor de bankier van het verzet, Walraven 'Wally' van Hall (1906-1945) maakte. Wally en zijn broer Gijs, de latere burgemeester van Amsterdam, ontwierpen een ingenieus financieringssysteem waarbij geld vrijkwam. Op deze manier lukte het om ruim 83 miljoen gulden te verdelen onder oorlogsslachtoffers, onderduikers, gastgezinnen, gezinnen van gefusilleerde, gevangenen, ontslagen ambtenaren of verzetslieden, de illegale pers en het verzetswerk in Nederland.

19. Met de oversteek van de Amstel over de Magere Brug naderen we de oude Jodenbuurt van Amsterdam. In dit deel van Amsterdam zijn de straten gevuld met leed en gevuld met herdenkingsmonumenten waaronder het nationale Auschwitz- en Holocaust-monument. In het begin van de Nieuwe Kerkstraat op nummer 16 treffen we de gevelstenen bij het Fernandes Nunes Huis, deze herinneren aan de Portugees-Joodse bejaarde inwonsters die hier in januari 1943 werden weggevoerd. We lopen verder door de straat die voor 1940 ook wel de Jodenkerkstraat werd genoemd maar waarnaar in 1945 weinig Joden terugkeerden.

20. Aan het eind van de Nieuwe Kerkstraat lopen we over de Lau Mazirelbrug (de bocht Plantage Kerklaan/ Roetersstraat Mr Lau Mazirel (1907-1974), verzetsvrouw, was al vóór de oorlog tegen bevolkingsregistratie en was later betrokken bij de aanslag op het Bevolkingsregister. Ter herinnering worden midden op de brug elk jaar wel bloemen gelegd bij haar naam, maar het is geen officieel monument.

21. We lopen door naar het kruispunt Plantage Kerklaan/ Plantage Middenlaan. Op de hoek van Artis (nu een restaurant) hangt aan de muur de plaquette die de gevallen en verzetshelden herdenkt die betrokken waren bij de overval op het Amsterdamse bevolkingsregister op 27 maart 1943. Tijdens deze verzetsdaad raakte door een ontploffing een deel van de kantoren in brand. Het bluswater heeft een groot deel van de namen in de kaartenbakken onleesbaar gemaakt waarmee ontelbare Amsterdammers gered werden. Twaalf leden van de verzetsgroep die aan deze actie hadden deelgenomen, werden opgepakt en op 1 juli 1943 gedood.

22. Om de hoek van Artis kunt u de Plantage Middenlaan inkijken, daar ligt op het plantsoen tegenover Artis, het monument voor verzetsheld Gerrit van der Veen en het Kunstenaarsverzet. Gemaakt door Carel Kneulman die een abstract beeld maakte waar je een verscheurd lichaam in kan zien.

23. We steken over naar De Hollandsche Schouwburg, het monument voor de meer dan 50.000 Amsterdamse Joden die hier gevangenen hebben gezeten. De Hollandsche Schouwburg was voor de Tweede Wereldoorlog een van de belangrijkste theaters in de Plantagebuurt. Na de bezetting werd de naam veranderd in Joodsche Schouwburg. Vanaf dat moment mocht er alleen door Joodse musici en artiesten worden gespeeld voor uitsluitend Joods publiek. In hetzelfde gebouw moesten vanaf 1942 Joden wachten tot zij naar het doorgangskamp Westerbork in Drenthe vertrokken waarna zij op transport werden gesteld naar de vernietigingskampen. In de nacht van 15 juli 1942 reden voor het eerst trams met Joodse gevangenen van de Hollandsche Schouwburg naar het Centraal Station.

Op 4 mei voel je hier de enorme pijn, niet alleen door de aanwezigheid van nabestaanden, de drukte of de stilte. De pijn voel je door de geschiedenis die hier nadrukkelijk is vastgelegd in een gebouw. De Joodse gemeenschap komt overigens voor de Jom Hasjoa, de dag waarop joden over de gehele wereld jaarlijks de slachtoffers van de naziterreur herdenken, hier ook bijeen.

24. Tegenover de Schouwburg op de Plantage Middenlaan 27, naast de oude kweekschool, hangt de plaquette ter herinnering aan de burgers, onder andere studenten uit Utrecht, die tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben voorkomen dat 1.100 Joodse kinderen door de bezetter werd gedeporteerd naar concentratiekampen. Joodse kinderen tot dertien jaar wachtten in de crèche / kweekschool hun deportatie af. Door minder kinderen te registreren in de boekhouding dan er daadwerkelijk werden ondergebracht, kon de Kweekschool veel kinderen onopgemerkt in melkbussen, rugzakken, boodschappentassen, onder grote capes, in wasmanden of broodmanden naar een onderduikadres over laten brengen. Gijs staat stil bij zijn tante Ankie Stork, zij maakte deel uit van het Utrechts Studentenverzet en redde hier vele kinderlevens. In de oude Kweekschool is nu het Nationaal Holocaust Museum gevestigd.

25. Aan de kop van de Plantage Middenlaan ligt het Wertheimpark waar het 'Nooit meer Auschwitz'-monument ligt, ontworpen door Jan Wolkers. Het Spiegelmonument herinnert aan de slachtoffers van Auschwitz. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn in dit concentratie- en vernietigingskamp tenminste 1,1 miljoen mannen, vrouwen en kinderen vermoord. Het monument lag oorspronkelijk in een kleinere versie op de Oosterbegraafplaats (1977) maar werd in 1993 vergroot en verplaatst naar het Wertheimpark. Wolkers vroeg zich af hoe de hemel zo blauw heeft kunnen blijven tijdens de oorlogsmisdaden van de nazi's. Rechtvaardig had hij het gevonden als de hemel vol barsten was getrokken, bij het zien van al die verschrikkingen in de concentratiekampen. Zijn gebarsten spiegels weerspiegelen nu voorgoed de hemel, zoals hij zich dat voorstelde, boven dit monument. Eronder ligt een urn met as uit Auschwitz. Het is onbegrijpelijk dat dit monument al meerdere keren is vernield.

26. Achter de Hortus, bij het Hortusplantsoen staat het 'Monument voor Joodse Dove Oorlogsslachtoffers', opgericht ter nagedachtenis aan alle dove Nederlandse Joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog door vervolging om het leven zijn gekomen. Op de plaquettes aan de gebouwen aan het Hortusplantsoen worden de drie Joodse leerkrachten en zestien van de 21 dove Joodse leerlingen van de tegenovergelegen voormalige J.C. Ammanschool (nu de Reinwardt Academie) herdacht, een school voor doven en slechthorenden.

27. We lopen de Nieuwe Herengracht af richting de Amstel en bij het oversteken van de Weesperstraat het Holocaust Namenmonument, naar ontwerp van Daniel Liebeskind, waar ruim 102.000 slachtoffers van de Holocaust worden herdacht. Liebeskind ontwierp ook het Jüdisches Museum in Berlijn en het 9/11 monument in New York. Dit nieuwe, meest recente monument in de oude Joodse wijk is veel besproken; de initiatiefnemers wilden voor de nabestaanden (met steun van de gemeente) een monument waar allen namen gememoreerd. Buurtbewoners protesteerden over de locatie vanwege het gebrek aan ruimte, de bomenkap en het aantal monumenten dat specifiek in deze buurt aanwezig is, en suggereerde andere locaties met meer ruimte. De gemeente nam toch het besluit tot bouwen en in september 2021 opent monument. Alle namen van Joden, Sinti en Roma die vanuit Nederland zijn vervolgd en gedeporteerd, alsmede gedeporteerde Nederlandse Joden woonachtig in andere landen, die in nazi concentratie- en vernietigingskampen zijn vermoord, krijgen hier een plaats.

28. De Nieuwe Herengracht, voor de oorlog ook wel 'de Jodengracht' genoemd, komt uit op de Amstel en de houten ophaalbrug over de gracht is genoemd naar Walter Süskind. Op de brug zijn een bronzen plaquette en een bronzen naamplaat bevestigd ter herinnering aan deze held die tijdens de bezetting om het leven kwam. Walter Süskind zat in de Joodse Raad, verhuisde op bevel naar het Amsterdamse Joden Viertel en ging werken in de Hollandse Schouwburg. Walter Süskind wist het vertrouwen te winnen van de Duitsers waardoor hij gevangenen kon laten ontsnappen en Joodse kinderen weg kon smokkelen uit de crèche (de kweekschool) tegenover de Schouwburg.

29. Aan de Amstel voor het Stadhuis en Muziektheater is een markering aangebracht op de stoep. De witte banden op de grond geven de contouren aan van een voormalig jongensweeshuis. Dit gedenkteken aan de Amstel in Amsterdam is opgericht ter nagedachtenis aan de bijna honderd kinderen en drie verzorgers van het Joodse jongensweeshuis Megadlé Jethomim. In maart 1943 werden zij door de bezetter op transport gezet naar het Poolse vernietigingskamp Sobibor. Niemand van hen heeft de Tweede Wereldoorlog overleefd. In het stadhuis aan het Waterlooplein zijn nog twee herdenkingsplaatsen voor de gevallen ambtenaren van de stad en de sociale dienst zoals er in de binnenstad nog veel meer kleine en grotere monumenten zijn opgericht opdat wij niet vergeten wat er is gebeurd.

30. Op de hoek van de Amstel/ Zwanenburgwal zien we het monument voor het Joodse verzet, de dappere strijders die, al dan niet weggedoken, actief verzet leverden. Hiermee sluiten we de gang door de voormalige Joodse buurt af. In diepe stilte.

31. Het is bijna 8 uur. Wij lopen door naar De Dam voor een laatste groet. Van een afstand zagen we op 4 mei 2020 een lege Dam met slechts vijf mensen daarop, erg indrukwekkend. Samen op de Dam herdenken, luisteren naar het Taptoesignaal dat door één enkele trompettist wordt geblazen voorafgaand aan de stilte, blijft ook erg krachtig.

Voor deze wandeling is uitvoerig gebruik gemaakt van <https://oorlogsmonumenten.4en5mei.nl>